

GIÁ TRỊ NỔI TRỘI CỦA VƯỜN QUỐC GIA PHONG NHA KÊ BÀNG

■ **LÊ THANH TÌNH**
GIÁM ĐỐC BQL VƯỜN QUỐC GIA
PHONG NHA - KÊ BÀNG

Vườn quốc gia Phong Nha - Kẻ Bàng nằm trong vùng sinh thái Bắc Trường Sơn thuộc địa phận các huyện Bố Trạch; Minh Hoá và Quảng Ninh tỉnh Quảng Bình, cách thành phố Đồng Hới 50 km về phía Tây Bắc, cách thủ đô Hà Nội 500 km về phía Nam. Phong Nha - Kẻ Bàng là nơi hội tụ những giá trị nổi: địa chất, địa mạo, địa hình, khí hậu, sinh học, sinh thái và cảnh quan môi trường. Nơi đây hiện diện rõ nét của lịch sử phát triển địa chất lâu dài từ 400 triệu năm về trước.

Ngày 3/7/2003, tại Hội nghị thường niên lần

thứ 27 diễn ra tại Paris (Pháp), Ủy ban Di sản thế giới (WHC) thuộc Tổ chức Văn hóa, Khoa học và Giáo dục của Liên hiệp quốc (UNESCO) đã công nhận Vườn quốc gia Phong Nha - Kẻ Bàng là Di sản Thiên nhiên Thế giới với tiêu chí nổi trội: “Phong Nha - Kẻ Bàng là mẫu hình nổi bật thể hiện các thời kỳ phát triển chính của lịch sử trái đất, chứa đựng bằng chứng sự sống và các tiến trình địa chất đang diễn ra có ý nghĩa trong quá trình hình thành các dạng đất đai hoặc đặc điểm về địa hình và địa mạo học”.

Giá trị địa chất, địa mạo

Địa hình Karst là nét đặc trưng tiêu biểu của Vườn quốc gia Phong Nha - Kẻ Bàng. Phần lớn diện tích của Vườn Quốc gia là núi đá vôi và liên kết với vùng núi đá vôi thuộc khu bảo tồn đa dạng sinh học quốc gia Hin Nậm Nô của nước Cộng hòa dân chủ nhân dân Lào tạo vùng núi đá vôi liên tục lớn nhất Đông Nam Á. Với khối Karst rộng lớn chiếm 2/3 diện tích của Vườn, độ cao từ 300 - 1.100m, nằm ở phía Tây Bắc Quảng Bình, kéo dài khoảng 100 km dọc biên giới Việt - Lào.

Phong Nha - Kẻ Bàng ngày nay là kết quả phát triển của 5 giai đoạn tạo nên một bình đồ địa chất có mặt các thành tạo từ kỷ Ordovician (464 Ma) đến Đệ Tứ. Điều này được minh chứng qua các phức hệ hoá thạch cổ sinh phong phú và đa dạng cả về loài, giống vừa đại diện cho các tuổi địa tầng khác nhau: Giai đoạn Ordovic muộn - Silur (450 - 410 triệu năm): vỏ trái đất bị phá vỡ, sụt lún, tạo các trầm tích lục nguyên hệ tầng Long Đại. Giai đoạn Devon (410 - 355 triệu năm): vỏ trái đất bị sụt lún lần thứ hai, biển mở rộng. Các trầm tích tiến hoá về thành phần từ cát kết, bột kết đến argillit xen đá vôi. Giai đoạn Carbon - Permi (355 - 250 triệu năm): tạo đá vôi dạng khối, vỏ trái đất bị phá vỡ lần thứ ba tạo thành các bồn trũng nông, dạng đẳng thước. Giai đoạn Mesozoi (250 - 65 triệu năm): Giai đoạn tạo núi đại Trung Sinh, các khối đá vôi được nâng lên khỏi mặt biển, xảy ra các quá trình Karst, phong hoá và bào mòn. Giai đoạn Kainozoi Neogen (23,75 - 1,75 triệu năm) và Đệ tứ (1,75 triệu năm đến nay): Tạo núi và hang Karst cổ có giá trị cảnh quan đặc trưng địa hình địa mạo đa dạng ở khu vực với 7 cấp độ cao của động.

Với những điều kiện thuận lợi về thạch học, cấu trúc, kiến tạo, khí hậu và những nhân tố khác, quá trình karst hóa ở khối đá vôi Kẻ Bàng phát triển khá mạnh, tạo nên sự đa

dạng của địa hình.

Vùng địa mạo phi đá vôi có đặc điểm chung là núi thấp với thảm thực vật phủ trên bề mặt. Quá trình bào mòn tạo ra các thềm dọc theo các thung lũng của các sông Son, sông Chày hay tại các bờ của các khối núi đá vôi ở vùng trung tâm. Vùng địa hình chuyển tiếp là những dạng khác nhau xen giữa các núi đá vôi. So với các vùng Karst khác được UNESCO công nhận là di sản thiên nhiên thế giới thì Vườn quốc gia Phong Nha - Kẻ Bàng với những cấu trúc địa chất và khí hậu khác biệt nên có những nét riêng biệt. Hang động có tuổi cổ nhất Đông Nam Á, bắt đầu hình thành hang động là 35 triệu năm, đồng thời với pha tách giãn hình thành biển Đông; Các hướng chạy của hệ thống hang trùng với hướng các đứt gãy lớn mang tính khu vực và địa phương. Diện tích rộng lớn của một khối đá vôi hoang mạc nối liền từ Việt Nam sang Lào sẽ trở nên một khối đá vôi lớn nhất Đông Nam Á. Đá vôi có tuổi rất cổ từ Devon muộn đến Permi. Bao quanh khối đá vôi phát triển các địa hình phi carbonat là điều kiện thu nước về các phụ lưu trong khu vực.

Cảnh quan hang động

Với những đặc điểm địa chất, địa mạo, khí hậu và sinh thái, nơi đây đã tạo ra các cảnh quan thiên nhiên tuyệt đẹp mà tiêu biểu là hệ thống hang động kì bí mà hùng vĩ. Theo ước

tính có trên 1000 hang động, trong đó có 203 hang động với chiều dài gần 200km đã được khảo sát.

Hệ thống Phong Nha: Hệ thống động Phong Nha có 84 hang động với tổng chiều dài trên 80,2 km bắt nguồn từ phía Nam của vùng núi đá vôi Kẻ Bàng. Cửa chính của hệ thống này là hang Khe Ry và hang Én nằm ở độ cao khoảng 300 m so với mực nước biển. Tiêu biểu của hệ thống này là động Phong Nha, động có nhiều nhánh với tổng chiều dài ước tính lên tới 8,5 km. Theo Hội nghiên cứu hang động Hoàng gia Anh, hang động đạt 7 kỷ lục thế giới, đó là: sông ngầm dài nhất; cửa hang cao và rộng nhất; những bờ cát rộng và đẹp nhất; thạch nhũ trắng lệt và kỳ ảo nhất; hang khô rộng nhất. Nổi trội là hang Sơn Đoòng, phát hiện vào năm 1991 và công bố năm 2009. Hang nằm sâu trong khu rừng nhiệt đới của Vườn quốc gia Phong Nha - Kẻ Bàng, có chiều dài trên 9 km, rộng hơn 150 m, cao 200 m vượt qua hang Deer ở Vườn Quốc gia Gunung Mulu của Malaysia (dài 2 km, rộng 90 m, cao 100 m) để giữ kỷ lục hang động lớn nhất thế giới.

Hệ thống hang Vòm: Hệ thống hang Vòm cũng là hang sông hiện đại có quy mô đáng kể trong khối đá vôi Phong Nha - Kẻ Bàng với 44 hang động được khảo sát và chiều dài trên 44,3 km. Hệ thống này được bắt đầu từ hang Rực-Cà Roòng nằm ở độ cao khoảng 360m so với mặt nước biển. Động Thiên Đường thuộc hệ thống hang Vòm được mệnh danh là "Hoàng cung trong lòng đất", ở km 16 Nhánh Tây đường Hồ Chí Minh thuộc địa hình Karst cổ, có niên đại khoảng 350 đến 400 triệu năm. Động Thiên Đường có chiều dài hơn 31,4 km, chiều rộng dao động từ 30 đến 100m, nơi rộng nhất lên đến 150m; chiều cao từ đáy động lên đến trần động khoảng 60 - 80m, là hang động khô dài nhất Châu Á.

Hệ thống hang Chày: Với 38 hang động và 21,4km được khảo sát, hệ thống hang động này khá bí ẩn vì hầu như toàn bộ đều có sông

ngầm chảy qua và rất khó tiếp cận. Nổi bật là suối Nước Mọc được phát sinh từ hệ thống này.

Đa dạng sinh học

Với diện tích 123,326ha, Vườn quốc gia Phong Nha - Kẻ Bàng là nơi có rừng nguyên sinh trên núi đá vôi lớn nhất Việt Nam. Nơi đây hiện hữu 3.048 loài thực vật bậc cao, trong đó có 117 loài có tên trong Sách đỏ Việt Nam và 56 loài có tên trong danh lục các loài bị đe dọa toàn cầu. Đặc biệt sự tồn tại quần thể Bách xanh đá (*Calocedrus rupestris*) 500 tuổi, diện tích khoảng 5000ha được xem là sinh cảnh rừng độc đáo nhất bởi tầm quan trọng toàn cầu và giá trị bảo tồn.

Với sinh cảnh đa dạng, Phong Nha - Kẻ Bàng là ngôi nhà của 819 loài động có

xương, bao gồm 153 loài thú, 303 loài chim, 151 loài bò sát và lưỡng cư, và 212 loài cá; có 84 loài động vật hoang dã quý hiếm có tên trong Sách đỏ Việt Nam, 106 loài có tên trong Sách đỏ IUCN. Hơn nữa, với đặc điểm hệ sinh thái núi đá vôi, đây là sinh cảnh của 10 loài linh trưởng, chiếm 50% tổng số loài thuộc bộ linh trưởng ở Việt Nam; trong đó, có 3 loài linh trưởng nguy cấp trên phạm vi toàn cầu là voọc Hà Tĩnh, voọc Chà vá chân nâu và voọc Đen má trắng.

Kể từ năm 1993 đến nay, 19 loài mới cho khoa học đã lần lượt được ghi nhận và công bố trên toàn thế giới, trong đó có 14 loài bò sát, 1 loài lưỡng cư, 2 loài bò cạp, 1 loài chim và 1 loài thực vật bậc cao có mạch. Hiện nay, Vườn quốc gia Phong Nha - Kẻ Bàng đang hoàn thiện hồ sơ đệ trình UNESCO công nhận Di sản thiên nhiên thế giới lần thứ 2 với

tiêu chí đa dạng sinh học và sinh thái cảnh quan.

Giá trị văn hóa-lịch sử

Không chỉ chứa đựng trong nó những giá trị của hệ sinh thái tự nhiên về đa dạng sinh học và địa chất địa mạo mà còn có những giá trị rất lớn về văn hoá và lịch sử.

Vùng đệm của Vườn Quốc gia Phong Nha - Kẻ Bàng có diện tích xấp xỉ 220.000 ha thuộc 3 huyện, gồm 13 xã, dân số trên 65.000 người với 3 dân tộc chính là Kinh, Bru-Vân kiều và Chứt, đa dạng tộc người như Vân Kiều, Trĩ, Khùa, Ma Coong, Sách, Mày, Rục, ARem, Mã Liềng.

Nơi đây có những giá trị văn hoá-lịch sử như ở Phong Nha ghi nhận các hiện vật như gạch nung và dấu vết của bàn thờ, các di chỉ về đồ gốm, về địa danh có các làng ở Phong Nha (làng Trầm, Hạ Lồi...). Khu vực Phong Nha - Kẻ Bàng còn phong phú với các lễ hội dân gian truyền thống như Lễ hội Đền Nghe, Tuồng bội Khương Hà, Lễ đập trống Ma Coong rất độc đáo và mang đậm dấu ấn về bản sắc văn hoá. Đặc biệt, ở đây có nhiều di tích lịch sử trong cuộc kháng chiến chống Mỹ cứu nước. Hiện nay, có nhiều di tích cấp quốc gia nằm trên các tuyến đường 12A, đường 15 và đường 20-Quyết Thắng thuộc hệ thống đường Trường Sơn huyền thoại như các di tích Cổng Trời, Cha Lo, La Trọng, Bãi Dinh, Khe Ve, Cha Quang, trận địa Nguyễn Viết Xuân...trên đường 12A; sân bay Khe Gát, phà Xuân Sơn, Đèo Đá Đẽo, Ngầm Khe Rinh, cầu Kà Tang, hang Lèn Hà...trên đường 15; Km14 Trạ Ang, tổng kho NH, hang Thông tin, hang Y tá và các trọng điểm trên đường 20-Quyết Thắng.

Với những giá trị nổi trội về địa chất, địa mạo, đa dạng sinh học và văn hoá lịch sử, Vườn quốc gia Phong Nha - Kẻ Bàng trở thành địa chỉ lý tưởng cho nghiên cứu nhằm phát huy giá trị Di sản góp phần phát triển kinh tế - xã hội của địa phương và khu vực./.